

Kas į mokslus nesudėta...

Įžymų tautosakos mokslininką akademiką LEONARDĄ SAUKĄ kalbina muzikologė ŽIVILĖ RAMOŠKAITĖ

– *Mielas akademike, apie Jūsų nuveiktus tautosakos mokslo didžiulius darbus parašytas ne vienas išsamus straipsnis, Jūsų mokslinė veikla įvertinta keliomis mokslo, Jono Basanavičiaus ir Baltijos asamblėjos premijomis, esate Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiaus kavalerius, profesorius, habilituotas daktaras. Tačiau beveik nieko iki šiol nežinome apie Jūsų gyvenimo kelią – kur, kaip, kada viskas prasidėjo... Nesyk girdėjau, kad esate kilęs iš Žemaitijos. Gal pradėkime nuo gimtinės, tėvelių, Jus supusių žmonių.*

– Pradėsiu nuo to, kad mano sąsaja su Žemaitija yra gana savotiška. Mano motina – tikra žemaitė iš Mažeikių krašto, jos gimtinė – Žemalė, bet tėvas yra grynas aukštaitis iš Vaškų.

O kodėl aš gimiau Telšiuose, gana ilgai pasakoti. Tėvas dar būdamas paauglys išvažiavo uždarbiauti į Rygą. Teko jam dirbti visokiose vietose – kaliošų fabrike, įvairiose valgyklose ir kitur. Ten būdamas jis puikiai išmoko latviškai ir šia kalba šnekėjo kaip tikras latvis (taip po daugelio metų, pasikalbėjęs su tėvu, man sakė geras bičiulis, puikus literatas Viktoras Hausmanis). Paskui dar iki pirmojo karo tėvas buvo nusibeldęs į Ameriką, dirbo anglies kasyklose, bet pradėjo dusti ir grįžo į Rygą. Karo pradžioje jis atsidūrė Rusijoje, iš ten, karui baigiantis, vos ne pėsčiomis parėjo į Lietuvą ir apsistojo Mažeikiuose. Čia jis susipažino su mano būsima motina ir sukūrė šeimą. Mažeikiuose gimė vyresnysis brolis. Kai nebeliko darbo savivaldybėje, kur tėvas buvo įsidarbinęs, šeima persikėlė į Telšius.

Už kuklias santaupas įsteigęs parduotuvėlę, tėvas bandė verstis prekyba. Kaip tik tada gimiau ir aš. Telšiuose išbuvome neilgai. Prekyba nesisekė, tad tėvas dar sumanė griebtis žemės ūkio, nusipirko už paskolą devynis hektarus prie Telšių, kol viską palikęs, motinos sesers pakviestas persikėlė su šeima į Kėdainius. Telšių laikotarpio visai neprisimenu, buvau nepilnų dvejų metų. Kėdainių kooperatyvas, kuriame buvo įsidarbinęs tėvas, plėtėsi, buvo atidaryta nauja parduotuvėlė Šėtoje, tad, pagyvenę apie ketverius metus Kėdainiuose, persikėlėme į Šėtą. Apie Kėdainius ir Šėtą, kurioje pradėjau lankyti pradžios mokyklą, galėčiau daug pasakoti, bet gal grįžkime prie Žemaitijos.

Atėjo 1940-ieji, situacija darėsi neaiški, sklido kalbos, kad kooperatyvą likviduos. Tėvai svarstė, kaip gyventi toliau, nusprendė grįžti prie paliktos žemės, juolab kad mamos broliai žadėjo suręsti ir kokią nedidelę trobą.

– *Žemė, kurią minite, tai toji tėvo nupirktą prie Telšių?*

– Taip, apie keturi kilometrai nuo Telšių buvo Degaičių dvaras, kurio žemių dalį tuomet išpardavė. Nežinau dėl ko, sovietmečiu ta vieta pervadinta į Anulėnus... Taigi sugrįžome į Žemaitiją. Man reikėjo užbaigti pradžios mokyklą, pasikui – gimnaziją. Iš pradžios mokydami kurį laiką gyvenome Telšiuose išnuomotame kambaryje trise: aš, vyresnis brolis ir jauniausias mamos brolis, už mane šešeriais metais vyresnis. Vėliau į gimnaziją vaikščiojome pėstute iš Degaičių. Gyvenimas pasikeitė, buvome nebe šimtai kilometrų nuo mamos tėvų, lankydavomės pas juos Žemalėje, svečiuodavomės pas tetas ir dėdes kitose Žemaitijos vietovėse. Vasaromis dirbdavome prie savo žemės, taip pat per atostogas kai kada padėdavome seneliams – išmokau dalgiu javus pjauti, šienauti, kitokių darbų. Ypač mūsų pagalbos jiems prireikė, kai pokariu du mano dėdes, vyresnius mamos brolius, apie 1946 metus suėmė ir ištrėmė į lagerius.

– *Ar Jūsų tėvelis pradėjo kalbėti žemaitiškai?*

– Mama kalbėjo žemaitiškai, o jis – aukštaitiškai.

– *Kaip tai paveikė Jūsų kalbėseną?*

– Gyvendamas Telšiuose tapau tikru žemaičiu, kalbėjau telšiškių tarme, ne mažeiškiškių. Prisimenu vieną anekdotinį įvykį. Nuvažiuojame kartą pas bočius į Žemalę, o jie abu raudoni, barasi. Dėl ko? Babunė sako „parvažiuos“, o bočius – „atvažiuos“ (kalbėjo apie mūsų apsilankymą). *Parvažiuos* – tai suvisam parvažiuos, o *atvažiuos*, tai trumpam, atvažiuos ir vėl išvažiuos, tvirtino bočius... Mat babunė buvo aukštaitė nuo Zarasų.

– *Tai toks pat derinys kaip Jūsų tėvų, tik sukeistas...*

– Panašiai ir su manim; save laikau žemaičiu, nes ten užaugau, o mano žmona Janina gryna aukštaitė. Toks tradiciškas susikryžiuojimas... Pamenu, neseniai susituokę nuvažiuojome su Janina pas tetą į Ukrainus prie Židikų. Ką tik ten pasako, viskas neaišku: vištos su *tūbais* (kai vištų kojos būna apžėlusios), arba klausia, *ko*

teip laiku atsikėlėt (t. y. ko taip anksti atsikėlėt)... Panašių tarminių kuriozų nuolat išskildavo.

– *Ar Jūs dabar išgirdę kokį telšiškį iškart atpažįstate?*

– Iš karto, iš karto... Visai neseniai autobuse gal truputį išgėres vyriškis labai norėjo bendrauti. Sakau: ar būsit iš Telšių? Jis tuoj patvirtino.

– *Vokiečių okupacijos metais buvote gimnazistas. Kaip gyvenote tada, ar turėjote ką valgyti?*

– Visko buvo. Pamenu, mokinių tėvai suvežė į gimnaziją produktų, kad gautume ten pietus. Tai užraugė didžiulę statinę kopūstų ir diena dienon, diena dienon valgėme sriubą, kurioje būdavo įmestas dar koks mėsgalis. Man tie rauginti kopūstai taip įgriso, kad paskui keliolika metų negalėjau nė pažvelgti į juos. Vienintelė atgaiva buvo nuo sėmenų aliejaus spaudimo likusios plokštės, linų išspaudos, kurias grauždavome. Visą laiką jautėmės pusiau alkani... Kai prie Šiaulių kelioms savaitėms sustojo frontas, visi svarstė, kur reikės bėgti, jei jis artės prie Telšių. Kadangi arklius vokiečiai buvo atėmę, tėvas, kartą parėjęs iš Telšių, sako: pasikinkysim karvę ir trauksim į Klaipėdą. Kai rusai sprogdino ne per toli nuo mūsų aerodrome saugomą karinę amuniciją, sulindome į kaimynų įrengtą bunkerį, griaudėjo baisingi sproginimai.

– *Gimnaziją baigėte pokario metais, kokios nuotaikos vyravo Jūsų aplinkoje?*

– Labai neramos. Dar vokiečių okupacijos metais iš mūsų klasės buvo suimti keli mokiniai, pasirodo, jie buvo priemiestyje išsikasę bunkerį. Paskui, jau frontui persiritus, pasklido kalbos, kad žada suimti mūsų kleboną. Mes, grupė gimnazistų, gal savaitę naktimis budėjome, kad perspėtume, jei pasirodytų kas įtartinas. Tokių ir dar baisesnių įvykių tuo metu buvo daug, sakykim, dingo keli gimnazijos moksleiviai, paskui sužinojom, kad jie buvo nušauti...

– *Ar Jūsų šeimos vyrams, frontui praūžus, negrėse būti paimtiems į sovietų kariuomenę?*

– Mes, gimnazistai, buvome per jauni, o tėvas – per senas.

– *Ar Jūsų tėvų pokario metais nevarė į kolchozą?*

– Visą Degaičių, jau tada, regis, pervadintą į Anulėnus, dvarą pavertė tarybiniu ūkiu, tad žemės turėję žmonės buvo paversti to ūkio darbininkais. Mūsų tėvas buvo jau senas, be sveikatos, sunkiai dirbti jis buvo nepajėgus, brolis jau metai mokėsi Vilniaus universitete, į jį rengiausi stoti ir aš. 1948-aisiais prasidėjo nauji trėmimai, negalėjai žinoti, ar naktį neatvažiuos paimti ir mūsų. Nusprendėme, kad tame pragare pasilikti negalima, reikia visiems kartu keltis į Vilnių.

– *Tai taip staiga ir išsikėlėte? O namai? Turbūt net namo tuo laiku nebuvo įmanoma parduoti?*

– Žinoma. Viską palikome ir 1949-ųjų vasarą apsigyvenome Vilniuje, Užupyje, ten pavyko išsinuomoti karaimų šeimoje kambarį.

– Gyvenote tame kambaryje keturiose, sakyčiau, labai ankštai... Ar mama galėjo bent valgyt išvirti?

– Galėjo, virdavo pietus. Tėvui pavyko įsidarbinti iš pradžių pašto, paskui – universiteto rūbinėje, brolis taip pat pradėjo dirbti leidykloje redaktorium, tad šiaip taip jau galėjome pragyventi (studento stipendijos niekaip nebūtų mums su tėvais užtekę). Per visas studijas visi kartu ir gyvenome; kelis syk keitėsi vietos, kol galiausiai broliui universitetas, kuriame jis dirbo, davė butą Savičiaus gatvėje. Grįžęs iš aspirantūros ir aš apsigyvenau pas juos, o sukūrė savo šeimą išsikėlėme į nuomojamą kambarėlį palėpėje su mažyčiu langeliu tuometinėje Margytės gatvėje.

– Kodėl po gimnazijos pasirinkote lituanistikos studijas, gal kas nors paskatino?

– Mamos brolis, su kuriuo mokslų pradžioje kartu gyvenome Telšiuose, dar gimnazijoje rašė. Vokietmečiu jis statė su kitais gimnazistais savo kūrybos satyriškus antivokiškus veikalukus. Gal jis ir pažadino mano domėjimąsi rašymu, bet domėjausi ir kitais dalykais: dainavau chore, sekstete, kartą – ir solo. Gimnazijoje pradėjau kurti, priklausiau literatūros būreliui, buvau jo vadovas. Teko dalyvauti III jaunųjų rašytojų suvažiavime Vilniuje, atsimenu, kad ėjau pas Augustiną Gričių rodyti savo kūrinių.

– Ką rašėte? Poeziją ar prozą?

– Prozą. Kūriau įvairius apsakymus, kiti žanrai netraukė. Kadangi brolis jau studijavo lituanistiką, buvau tvirtai apsisprendęs jos imtis. Tiesa, vienu metu ši apsisprendimą buvo nustelbusi žinia, kad universitete bus steigiamas žurnalistikos kursas. Apie tai sužinojau po respublikinių varžybų Vilniuje, į kurias buvome atvykę su kitais gimnazijos sportininkais. Buvau bėgikas, greitisis ėjikas. Dėl to savo greitojo sportinio ėjimo teatro studijoje gaudavau pastabų iš mums vadovavusios Monikos Mironaitės. Vis klausdavo, ko aš taip krypuoju. Paskui šiaip taip atsikračiau to įpročio. Dar dalyvavome ir šachmatų varžybose (mat gimnazijoje žaidžiau ir šachmatais, buvau iškovojęs III atskyrį). Beje, tada pirmą syk pamačiau Vytautą Landsbergį, kuris žaidė prie pirmos lentos su mano draugu... Nuėjus apžiūrėti, kas dedasi pas būsimus žurnalistus, pagunda šioms studijoms atkrito. Visi kandidatai į studentus buvo gerokai vyresni už mane, pasijutau tarp jų nejaukiai.

– Įstojote į lituanistiką Vilniaus universitete. Koks Jums pasirodė Vilnius?

– Tai buvo jau gal trečias mano atvykimas į Vilnių. Mieste dar riogsojo daug griuvėsių, kuriuos ir mums, studentams, teko valyti; tvarkėme Vokiečių gatvę. O šiaip, bėgiojau po miestą, norėdamas viską pamatyti, ėjau visur, kur tik buvo įmanoma. Tačiau vakarais buvo nesaugu, neseniai buvo paleisti kaliniai. Po ansamblio repeticijų reikėdavo pareiti sutemus iš Čiurlionio gatvės į namus prie dabartinio Olandų gatvės žiedo. Eidami pro milicininką, budėjusį toje vietoje, kur dabar pastatytas Užupio angelas, prašydavome palydėti, o jis – nelydi...

– *O kaip žmonės? Sakoma, kad po karo Vilniuje buvo apgyvendinta daug rusų kariškių ir saugumiečių.*

– Kadangi negyvenau anksčiau, negalėjau palyginti, tačiau rusų kalbą girdėjau labai dažnai. Beje, gimnazijoje rusiškai neišmokau, nes mus mokė demobilizuotas kariškis, o jo mokymas buvo toks: atsinešdavo į pamokas konstituciją rusų kalba ir liepdavo mums skaityti ir išmokti atmintinai. Nieko nesuprasdavome. Septintoje klasėje jau atsirado gera pedagogė, tačiau laiko iki baigimo buvo likę nedaug. Universitete, studijuojant antikinę literatūrą, reikėjo skaityti rusiškas knygas, tad turėjau daug vargo. Po penkerių metų studamas Maskvoje į aspirantūrą, nerimavau, kaip bus su rusų kalba. Laimė, gavau leidyklai išversti kelias rusiškas knygeles vaikams, tad gerokai pasistūmėjau.

– *Girdėjau, kad Jūsų kursas universitete buvęs ypatingas – daug būsimų žymių poetų, mokslininkų...*

– Tikrai įdomus tas mūsų kursas, bet pradžioje buvau gal kiek nutolęs, nes labai daug visokios veiklos turėjau: dainavau akademiniam chore, lankiau dramos studiją, vos tik susikūrus ansamblui, atėjau į jį groti lumzdeliu. Po metų pamačiau, kad visko neapreprėsiu, tad palikau dramos studiją. Kodėl taip daug visko norėjau? Buvau numatęs, kad, baigęs universitetą, eisiu dirbti į mokyklą, tad visų šių papildomų dalykų man prisireiks...

– *Iš tiesų norėjote būti pedagogu?!*

– Tikrai taip. Ir tik taip. Nieko kita negalvojau... Grįžtant prie kurso, jame mokėsi vėliau išgarsėję poetai – Justinas Marcinkevičius, Alfonsas Maldonis, Algimantas Baltakis, kalbininkai Jonas Kazlauskas, Kazys Morkūnas, dar nemažai įdomių rašančių žmonių.

– *Ar tautosaka susidomėjote universitete?*

– Nuo pačių pirmųjų kursų. Literatūros dėstytojas Jurgis Lebedys surengė pirmą tautosakos ekspediciją, nors tai nebuvo privaloma. Vėliau susidarė būrelis, gal penkiese nuvažiavome į Molėtų kraštą. Kitąsyk paprašėme, kad mums vadovautų Povilas Pakarklis iš Istorijos instituto. Pasiėmę maisto, kas ką gali, išvykom į Nemenčinės apylinkes. Apsistojome buvusio dvaro daržinėje ir pasklidome užrašinėti. Vakare pareinam išvargę, žiūrim, kad prie mūsų daržinės sukiojasi stori katinai, o visos maisto atsargos dingusios. Kitas nuotykis iš šios ekspedicijos – mūsų kursiokę Birutę Kutraitę išvydome lekiančią tarp karvės ragų. Šios ekspedicijos didžiausias džiaugsmas, kad aptikome ir užrašėme sutartinę su priedainiu. Paskui, iš Pakarklio sužinojusi, pakartotinai ją užrašė iš to paties daugiau kaip devyniasdešimties metų žmogaus tuometinio Tautosakos sektoriaus bendradarbė Elena Karaliūtė. To žmogaus vaikai ir anūakai nieko panašaus nemokėjo, dainavo jau lenkiškas dainas. Man rodos, kad tada užfiksavome labiausiai į pietus nutolusią sutartinių ribą. Vėliau, būdamas ketvirtame kurse, dalyvavau Zigmo

Zinkevičiaus vadovaujamoje kalbos ekspedicijoje Kaltinėnuose netoli Ignalinos. Vaikštinėjome dviese su Kazlausku. Apie mus pasklido gandas, kad nusileido du amerikiečių šnipai... Kitąkart buvome nuvykę į Tverę, nukeliavome iki garsios dainininkės Kristinos Skrebutėnienės tėviškės, pasikalbėjome su jos seserimis, dukromis, pamatėme jų namelius...

Universitetą baigdamas diplominiame darbe, greta literatūros, jau rašiau ir apie tautosaką, mano vadovas buvo profesorius Kostas Korsakas.

– *Ar į dabartinį Institutą atėjote iškart po studijų?*

– Mane paskyrė, bet iškart pasiuntė važiuoti į aspirantūrą, į Pasaulinės literatūros institutą.

– *Su kokiais mokslininkais Jums teko Maskvoje bendrauti ir dirbti?*

– Labiausiai imponavo Eleazaras Meletinskis, jis ten dirbo, tad susitikdavome nuolat, taip pat – Vladimiras Čičerovas. Kartkarčiais suvažiuodavo mokslininkų iš visur, ateidavo Piotras Bogatyriovas, Viktoras Žirmunskis. Visų jų diskusijų ir kalbų klausymasis buvo geriausia mokykla, geriausia, ką ten galėjai išmokti ir apmąstyti. Atvykau jau su disertacijos tema „Vestuvinės dainos XIX a. ir XX a. pradžioje“. Vadovas Viktoras Sidelnikovas į mano darbą labai nesikišo.

– *Sėkmingai apgynęs disertaciją, 1957 m. pabaigoje grįžote į Vilnių, į Kosto Korsako vadovaujamą Lietuvių kalbos ir literatūros institutą. Kokia buvo Jūsų darbo pradžia?*

– Gana įtempta, vyko konfliktas tarp Tautosakos sektoriaus vadovo Antano Mockaus ir Instituto direktoriaus. Mockus norėjo įkurti mašininkų biurą, kuris mašinėle nurašytų visus archyvo rankraščius ir tyrinėtojai naudotųsi šiais nuorašais, o originalai būtų saugomi. Taip jau buvo padarę estai. Korsakas pasipriešino, tada konfliktas pasiekė Mokslų akademijos viršūnes ir Mockus buvo atleistas iš sektoriaus vadovo pareigų. Vėliau ir visai išėjo iš Instituto.

– *Regis, Mockaus idėja nebuvo bloga, kodėl direktorius priešinosi?*

– Nežinau... Aš taip pat buvau „užkliuvęs“. Maskvos institute buvo gana atvira diskutuojama, vieni kitiems išsakydavome ir kritikos. Taip nusiteikęs vienoje kraštotyriminkų draugijos konferencijoje pasisakiau kritiškai. Apie tai tuojau sužinota Institute, ir man buvo surengta tikra pirtis. Buvau kaltinamas, kad sutepiau Instituto darbuotojus, esą, užuot rūpinęsis Instituto prestižu, dalyvauju kažkokiose konferencijose. Be Korsako, tame posėdyje dalyvavo gal kokie šeši Instituto darbuotojai ir mane tarkavo. Buvau iškeltas į prastesnį kambarį (dabar ten biblioteka), kuriame sėdėjo gal šešiolika žmonių. Nukentėjo ir disertacijos pagrindu parengtas darbas, kurį buvau įteikęs publikavimui 1961 metais. Jis išgulėjo stalčiuje apie septynerius metus, išleistas tik 1968 metais.

– *Seniai girdejau, kad Korsakas pykdavo, jei Instituto žmonės ką nors darydavo „ne po Instituto vėliava“...*

– Kai Mockus išleido Antano Juškos dainas ir ten niekur nebuvo pažymėtas Institutas, direktorius labai supyko. Tai, ko gero, buvo viena iš minėto konflikto priežasčių.

– *O legendinė darbo drausmė, kai iš ryto balkone stovėdavo „seklys“?*

– Pareigingiems žmonėms tai nebuvo svarbu. Bet buvo kitokio charakterio, meniškos natūros mokslininkų, kuriems ši „geležinė“ drausmė atrodė baisi. Prisimenu vieną įvykį, taip pat susijusį su tvarka. Vyko, rodos, Juliiui Janoniuui skirta konferencija, į kurią literatūrologas Ričardas Pakalniškis atėjo su megztuku. Direktorius labai užsigavo: kaip galima ateiti į konferenciją šitaip apsirengus?!

Iki vadinamojo atlydžio leidiniuose niekur nerasime prieškario autorių pavardžių. Jei minimas koks nors veikalas, tai nurodoma tik antraštė. Tautosakos moksle vyravo ypatingas „budrumas“. Pavyzdžiui, „Tautosakos apybraiža“, man regis, buvo parengta gal 1960, bet išėjo tik 1963 metais, nes kiekvieną sakinį teko dailinti po kelis kartus. Literatams pradėjus rašyti „Lietuvių literatūros istoriją“, direktorius į tautosakininkų darbus ėmė nesikišti, paliko tai sektoriui. Prasidėjo katalogų leidyba, pasirodė kelios monografijos...

– *Ar tautosakininkų vadovas Ambraziejus Jonynas nepaisė direktoriaus nuomonės?*

– Paisė, bet elgėsi ne taip įžūliai ir ekscentriškai. Juk nori nenori derintis reikėjo.

– *Įdomu sužinoti, kokius planinius darbus Jums teko dirbti grįžus iš aspirantūros?*

– Pačioje pradžioje – sudarinėti „Lietuvių tautosakos“ III ir IV tomus, buvau ir jų redaktorius. Tai man atėmė nemaža laiko. Paskui palengva įsitraukiau į eilėdaros tyrinėjimus, pirmiausia vienu kitu regioniniu aspektu, o ilgainiui, po ketverių metų, 1978 metais išėjo ir knyga.

– *Ar Tautosakos sektoriuje atmosfera buvo draugiška?*

– Apskritai – darbinga ir draugiška, bet pasitaikydavo ir nemalonių įvykių. Sykį „įkliuvo“ Norbertas. Šiauliuose jis dėstė tautosaką ir uždavė studentams surinkti medžiagos. Tuose jų pateiktuose rinkiniuose vėliau buvo rasta antitarybinių tekstų. Apie tai buvo pranešta Instituto vadovybei. Vėliui buvo surengtas didžiausias svarstymas, jam grėšė išmetimas iš Instituto.

– *Kuriais metais tai vyko?*

– Man atrodo, dar prieš 1979-uosius, nes nuo tų metų į Šiaulius važinėti reikėjo man.

– *Jūs, aišku, gynėte Norbertą Vėlių?*

– Žinoma, visais įmanomais būdais, įrodinėjome, kad dėstytojas negali atsakyti už kiekvieną studento užrašytą žodį...

– Tokių „netinkamų“ tekstų reikėjo kam nors specialiai ieškoti. Kas tokį darbą atlikdavo Institute?

– Tas, kas buvo atsakingas už archyvą. Daug metų archyvą tvarkė Klimas Viščinis. Jis privalėjo perskaityti kiekvieną naujai gauto tautosakos rinkinio puslapį...

– O „netinkamą“ radęs išplėšdavo ar kaip kitaip darydavo?

– Visų subtilumų viešai niekas neskelbė, bet tokio užrašyto teksto rinkinyje nelikdavo.

– Atsitikimas su *Vėlium* siekia aštuntojo dešimtmečio pabaigą, o 1980-ieji tautosakininkams buvo itin svarbūs, pagaliau pasirodė akademinio „Lietuvių liaudies dainyno“ pirmas tomas „Vaikų dainos“. Leidinio idėja ir projektai buvo rutuliojami ne vienus metus. Kas stūmė šį projektą?

– Idėja išėjo iš mūsų tautosakininkų, tačiau prasidėjus aptarimams į posėdžius susirinkdavo labai įvairių mokslo ir meno atstovų. Pamenu, ateidavo net Antanas Venclova. Pirmąjį Dainyno projektą parengė Bronė Kazlauskienė. Pagal jį ketinta išleisti apie penkiolika tomų, pateikiant pagrindinių tipų pavyzdžius. Svarstant toliau, aš pasiūliau, kad būtų atspindėta visa tipų įvairovė ir būtų pateikiami aprašai, kaip tai jau darė latviai. Nuspręsta, kad, smulkiai aptariant ir parodant visus dainos pakitimus, gali susidaryti koks šimtas tomų, todėl nutarta projektą „suspausti“. Tad dainos pakitimai atsidūrė komentaruose.

– „Palaiminęs“ Dainyno projektą, Instituto direktorius, regis, įdėmiai sekė darbo eigą ir viešą leidinio sklaidą. Nesyk apie tai girdėjau...

– Iš tiesų taip buvo. Prisimenu, kai išėjo pirmasis tomas ir spaudoje nepasirodė nė viena recenzija, jis labai įsižeidė. Tuo laiku vykusiame Rašytojų suvažiavime Korsakas sakė kalbą, kurioje priekaištavo, kad toks fundamentalus Instituto leidinys, reikšmingas kultūrai, buvo rašytojų ir spaudos nepastebėtas.

– Šiandien jau turime dvidešimt vieną tomą, bet Dainyno reikšmė vis dar nesuvokta. Kaip Jūs vertinate jame skelbiamą tautosakos medžiagą?

– Labai vertinu. O svarbiausia, turint šį leidinį, mokslininkams atsiveria galimybė kiekvieną kūrinių tyrinėti kaip tautosakinį. Nes kas gi yra tautosaka? Tai variantų visuma! Anksčiau negalima buvo per variantus atskleisti visos tautosakos kūrinio įvairovės. Dabar, paėmę bet kurį tomą, tyrinėtojai tai galės daryti. Kiti leidiniai, kurių mums verkiant reikia, – specialūs tautosakos rinkėjų bei pateikėjų žinynai, kūrinių paplitimo atlasai...

– Dar norisi grįžti prie Jūsų studijos „Lietuvių liaudies dainų eilėdara“. Ją parašėte per ketverius metus, taigi dirbote itin intensyviai.

– Ją rengdamas tapau pusiau matematiku, vaikščiojau į Matematikos institutą ir mokiausi matematinės statistikos. Norėjau ištirti, kaip veikia įvairaus lygmens veiksniai – kalbiniai, fonetiniai, sintaksiniai ir kartu – ritminiai bei metriniai.

– *Ar įmanoma nustatyti konkretų laikotarpį, kada baigiasi laisva eilėdara ir prasideda labiau organizuota?*

– Visada buvau prieš tokias prognozes, kreivai žiūriu ir į mitologines rekonstrukcijas. Manau, labai seniai jau egzistavo kelios pagrindinės lytys, vienos jų įgijo ribotesnę, griežtesnę formą, kaip sutartinių ir kitokių dainų eilėdaroje, o kitos nuėjo į raudas arba į dainuojamuosius pasakų intarpus, kur randame laisvesnę formą. Šios dvi pagrindinės formos viena kitą veikė, o jų abiejų ištaikos labai senos. Vienos susijusios su šokiu, su judesiu, kai žodį reikėjo derinti su muzikos ritmu. Susidarė tam tikri modeliai. Sakykime, griežti silabiniai metrai, šešiaskiemieniai, aštuonskiemieniai yra itin seni dalykai. Tai patvirtina jų palyginimas su kitų tautų labai senais užrašymais. Žvelgiant iš poezijos eilėdavimo klasikos, įtaka lietuvių eilėdarai plėtėsi per lenkus, vokiečius. Negalima nepastebėti, kaip verstiniai eilėdavimo modeliai veikė eilėdaros plėtrą, pamažu „įsibrovė“ rimas. Manau, jog kaimynai su savo poezija mūsų eilėdarai darė poveikį dar nuo XVI amžiaus, o gal ir dar anksčiau. Tautos bendravo ir vienos kitas veikė, tad nenuostabu, jog tai ryšku dainose. Sakykim, iš kampučio prie Zarasų yra užrašyta vaikų dainų, kuriose atrandi daug panašumo į ugrofiniškas vaikų dainas, nieko panašaus kitur nėra. Tai rodo, kad būta kontaktų, ir jie atsispindėjo folklore.

– *Studija apie eilėdarą tapo Jūsų daktaro disertacija. Ar šią antrąją disertaciją gynėte jau Vilniuje?*

– Po tam tikrų kliūčių. Iš pradžių man jos neleido Lietuvoje ginti, esą nėra tokių specialistų. Ėmiausi žygių, aiškinau, kad disertacija susideda iš dviejų dalių – literatūros ir folkloro. Literatūros specialistų tikrai yra, o dėl folkloro dalies siūliausi pakviesti oponentus iš Maskvos ir tuometinio Leningrado. Po šių pastangų gynimas įvyko Vilniuje, tačiau pagal anų laikų reikalavimus vis tiek turėjau visą tekstą versti į rusų kalbą.

– *Regis, to meto geležinė uždanga ribojo platesnius mokslininkų kontaktus, naujų idėjų mainus, pagaliau Vakarų ir tolimesių tautų folkloro medžiagos pažinimą. Ar ne dėl to įsivyravo tendencija lietuvišką medžiagą laikyti itin unikalia, savita, būdinga tik lietuviams?*

– Tokių tendencijų buvo ir tebėra iki šiol. Geras pavyzdys yra pasaka „Eglė žalčių karalienė“, apie kurią buvo manoma, kad ji – tik lietuvių. Paskui sutikome, jog tai baltų pasaka, o dabar, surinkę įvairių tautų variantus, pamatėme, kad ji paplitusi gana plačiai. Dėl svetimo repertuaro pažinimo stokos iki šiol neturime, išskyrus kelis darbus, platesnių lyginamųjų tyrimų. Na, o dėl mokslininkų bendradarbiavimo, tai iki Nepriklausomybės jis buvo neįmanomas. Apie 1980-uosius su Kaziu [Grigu] norėjome patekti į Suomijoje vykusį pasaulinį kongresą, bet kad ir kaip stengėmės – nieko neišėjo... Dabar jauniems mokslininkams atsivėrė

plačios galimybės bendrauti, pažinti, keistis idėjomis, tačiau atsirado naujų kliūčių, kylančių iš mokslininkų ir valdžios nesusikalbėjimo, o neretai – neatsakingo požiūrio į lituanistikos paveldą ir jos mokslo perspektyvą. Turiu vilties, kad tai tik laikinas reiškinys.

– Jūsų atgaivintų „Tautosakos darbų“ skaitytojų vardu dėkoju už pokalbį ir visi kartu giedame Jums „Ilgiausių metų!“